

3. Романенко В. Сергій Жадан: Народу нас..ти на цю купку “інтелектуалів”. УНІАН. 10 вересня 2009. URL: <https://www.unian.ua/culture/264301-sergiyjudan-narodu-nasti-na-tsyu-kupku-intelektualiv.html> (дата звернення: 27.07.2023).

4. Терен Т. Сергій Жадан: Ніколи не ставився до літератури, як до альпінізму чи спорту. Українська правда. 5 грудня 2015. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/12/5/204395/> (дата звернення: 27.07.2023).

5. Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії / за ред. С. Шліпченко, А. Макаренко, В. Осьмак та ін. Київ : Смолоскип, 2012. 195 с.

6. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії. К. : Факт, 2008. 284 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-27>

Собченко М. І.,

*вчитель початкових класів
Школи І–ІІІ ступенів № 122*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ

Мова неперервно змінюється, адаптуючись до суспільних, економічних та культурних змін. Словник постійно поповнюється новими словами через необхідність відображення нових явищ у суспільстві. Запозичення – один із таких способів збагачення мови.

Процес запозичення є невід’ємною частиною життя будь-якої мови, адже це реакція мови на зміни в навколишньому світі.

Щодо терміну «запозичення», досі серед вчених немає однозначної думки щодо його визначення.

Наприклад О. Б. Ткаченко визначає запозичення як «слова з інших мов, які усвідомлюються мовцем як чужорідні та зберігають ознаки свого походження» [4, с. 179].

О. В. Калінін визначає запозичення як слово належить до лексичного складу іншої мови та не входить до словникового запасу мови-реципієнта [2, с. 35].

Згідно «Енциклопедії української мови» під терміном «запозичене слово» розуміється «засвоєні мовою іншомовні слова, що не сприймаються мовцями як чужорідний елемент та подаються у загальних словниках, на відміну від іншомовних слів» [6, с. 209].

Наприклад Ю. С. Сорокін визначає запозичення ті слова, які достатньою мірою засвоєні мовою-реципієнтом [3].

З іншого боку група вчених, а саме: Е. Хауген, О. О. Реформатський, О. О. Селіванова, Ж. Марузо визначають «запозичення» як «процес засвоєння іншомовного слова системою мови-реципієнта».

Ж. Марузо визначає запозичення як «акт, в результаті якого одна мова засвоює елемент іншої мови, так і сам запозичений елемент» [7, с. 104].

Л. Блумфілд включає в процес запозичення наступні аспекти: запозичення культури; внутрішнє запозичення, як результат мовних контактів, обумовлених політичною і територіальною близькістю; діалектальні запозичення [1, с. 14].

Запозичення не ототожнюється лінгвістами з поняттям інтерференції.

Наприклад Л.В. Щерба визначає запозичення «у власному розумінні цього слова» та «зміни в тій чи іншій мові, яким вона зобов'язана впливу іноземної мови» [5, с. 60–66].

Термін «мовний контакт» вперше визначив У. Вайнрайх, стверджуючи, що це стосується ситуацій, коли особа користується кількома мовами. Цей контакт відбувається через індивідів, які мають спільність мови [9, с. 22].

Інші визначення мовного контакту розглядають його як «мовленнєве спілкування між двома мовними колективами» [11, с. 3] та як «зіткнення мов, що виникає через географічні, історичні та соціальні умови, які зобов'язують до мовного спілкування різних мовних спільнот» [8, с. 535].

У деяких лінгвістичних працях висувається ідея розрізнення терміна «мовні контакти» на «вузьке» та «ширше» тлумачення. Перше означає контактну ситуацію, пов'язану з необхідністю двомовності. Друге ж – міжмовний зв'язок, який може виникнути без двомовності, особливо при запозиченні лексики в різних соціально-політичних, культурно-історичних та інших відношеннях [17, с. 16; 18, с. 48].

В українському мовознавстві Ю.О. Жлуктенко детально досліджував проблему мовних контактів [14, 15]. Він підкреслює, що для того, щоб дві або більше мов розпочали взаємодію, вони повинні настільки наблизитись одна до одної, щоб встановити певні міжмовні, або інтерлінгвістичні, зв'язки, які називаються мовними контактами.

Виникнення того або іншого виду постійних міжмовних зв'язків супроводиться появою двомовності.

«Практику чергування використання двох мов ми будемо визначати як двомовність, а осіб, що її здійснюють, – двомовцями,» – відзначає У. Вайнрайх [9, с. 22].

Те саме роз'яснення цього терміну пропонує і Ю.О. Жлуктенко [15, с. 20]. В.М. Жирмунський вбачає, що двомовністю слід визнавати

тільки такий стан, коли особа рівноцінно володіє обома своїми мовами [13, с. 94].

За Л.Блумфілдом, двомовність, або білінгвізм, – це «вміння використовувати дві мови як рідні» [1, с. 70]. Б.В. Горнунг пропонує розрізняти «повну» двомовність, коли білінгви повністю освоюють систему другої мови, і «неповну», коли знання цієї мови значно відстає від знання рідної [11, с. 3].

Деякі лінгвісти вбачають сутність явища двомовності в утворенні певних психологічних уявлень у свідомості особи. Наприклад, Є.М. Верещагін описує двомовність як «психічний механізм (знання, вміння, навички), що дозволяє людині відтворювати та створювати мовні вирази, які послідовно належать двом мовним системам» [10, с. 134]. Важливо розрізняти два типи двомовності: колективну (масову, національну) та індивідуальну.

Щодо мовної обстановки в Україні О.О. Тараненко вказував на таке: «Колективна (національна) двомовність – це мовна ситуація в країні, де функціонують дві мови з різним ступенем розповсюдження, існуючи в двох основних варіантах з різними проміжними випадками:

- двомовність на рівні центральних органів країни з визнанням однієї мови для регіонів (наприклад, у Швейцарії, Бельгії);

- двомовність на всій або значній території країни, яка завжди має асиметричний характер та спрямована на перехід від диглосії до подальшої мономовності після витіснення однієї з мов».

Україна відзначається другим типом мовної ситуації». «Індивідуальна двомовність української та російської мов в Україні має такі особливості:

- а) в основному однобічна (для носіїв української мови);

- б) є як природною, так і набутою (через спеціальне вивчення у школах) для носіїв російської мови».

Дослідник вказує, що на кінець 1980-х років двомовність українсько-російська проявлялася переважно як диглосія – мовна ситуація, де використання двох мов функціонально розділене, з основним відмінністю в стилі, сферах спілкування та суспільному житті, із відмежуванням на шкалі цінностей суспільства між вищим та нижчим функціональними типами мовних систем. Проте диглосія не є абсолютною, у порівнянні, наприклад, із ситуацією 1917 року [19, с. 25–26].

В.М. Манакін, аналізуючи відмінність лексикологічних особливостей української та російської мов у контрастивному аспекті, вказував на такий аспект: «Інтерференція виявляється в несвідомому перенесенні елементів однієї мови у мовлення іншої. Це явище

є соціопсихолінгвістичним за своєю природою та принципово відрізняється від запозичення, яке стосується лексичних систем мов» [16, с. 38].

Отже, через неконтрольоване проникнення російських слів у структуру української мови в умовах тривалого нерівноправ'я виникло явище «суржику» – однієї з форм мовного простору України.

У період глобалізації основним джерелом запозичень стає англійська мова. Крім того, значним стає вплив східних мов – японської, китайської, корейської, з яких запозичуються терміни, що відображають специфічні для даних культур реалії, які отримали поширення у всьому світі (суші, бонсаї, манга, кімоно, хе, тхеквондо, лагман, кумкват, норі, судоку), а також іспанської мови (паелья, хамон, гаспачо, тортілья, парильяда, тапас, йемос, пінаколада, текіла, мохіто, мескіла і т. д.).

Тенденція запозичення іншомовних слів зберігається і до сьогодні. Вони приходять з різних мов світу, часто з сфери сучасних технологій.

За межами нормованого словникового запасу також знаходиться Досить яскравий та емоційний пласт обмеженої у вживанні лексики – сленг (молодіжний жаргон). Багато слів, штучно створені для спілкування в певних колах (соціальні мережі), також є запозиченими.

Зрозуміло, що дана лексика також засмічує нормальну українську мову, але поява подібних слів неминуча, воно підкреслює розвиток мови зі усіма що впливають звідси наслідками. Але іноді завдяки сленгу з'являються у промові молоді давно забуті застарілі українські слова.

А тому дослідження мовних процесів із позицій філології знову знаходить актуальність на кожному новому витку розвитку культури.

Список використаних джерел:

1. Blumfield, L. Language. Moscow : Progress, 1968. 606 p.
2. Kalinin, A. V. Vocabulary of the Russian Language : A textbook. Moscow : FLINTA, 2013. 320 p.
3. Sorokin, Yu. S. Development of the Lexical Composition of the Russian Literary Language in the 30–90s of the XIX Century. Moscow-Leningrad: Nauka, 1965. 566 p.
4. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу. К. : Спалах, 2004. 272 с.
5. Shcherba, L.V. Language System and Speech Activity. Leningrad : Nauka, 1974. P. 60–66.
6. Українська мова : енциклопедія. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-ст укр. мови ; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.].

Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

7. Dictionary of Linguistic Terms by Maruzo Zh. Moscow: Foreign Literature Publishing House, 1960. 436 p.

8. Akhmanova, O.S. Dictionary of Linguistic Terms [about 7000 terms]. Moscow: Sov. Encyclopedia, 1966. 607 p.

9. Vainraikh, U. Language Contacts (State and Research Issues). Kyiv : Publishing House of Kyiv State University Consortium «Vysha shkola», 1979. 264 p.

10. Vereshchagin, E. M. Psychological and Methodological Characteristics of Bilingualism. Moscow : Moscow State University Publishing, 1969. 160 p.

11. Gornung, B.V. On the Types and Forms of Interaction of Languages and Dialects. Reports and Messages of the Institute of Linguistics of the USSR Academy of Sciences. Moscow : Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1952. No. 2. pp. 3–7.

12. Graudina, L.K. Colloquial and Dialect Forms in Grammar. Literary Norm and Dialects. Moscow : Nauka, 1977. Pp. 77–111.

13. Zhirmunsky, V.M. Speeches at the Substrate Theory Discussion. Reports and Messages of the Institute of Linguistics of the USSR Academy of Sciences. Moscow : Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1956. No. 9. Pp. 93–99.

14. Zhluktenko, Yu.A. Linguistic Aspects of Bilingualism. Kyiv : Vyscha shkola, 1974. 176 p.

15. Жлуктенко Ю. А. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вид-во Київського університету, 1966. 135 с.

16. Манакін В. М. Зміст та принципи контрастивної лексикології близькоспоріднених мов : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Київ : НАН України, 1994. 48 с.

17. Opelbaum, E. V. East Slavic Lexical Elements in the German Language. Kyiv : Naukova Dumka, 1971. 271 p.

18. Rozentsvaig, V. Yu. Language Contacts. Linguistic Issues. Leningrad: Nauka, 1972. 80 p.

19. Тараненко О. О. Українська мова на сучасному етапі (кінець 1980-х – 1990-і роки): старі і нові проблеми. *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків : Око, 1996. С. 23–24.